MAGYAR NYELV

KÖZÉRDEKŰ FOLYÓIRAT

X. KÖTET. 1914 NOVEMBER 9. SZÁM.

A magyar nyelv ófranczia jövevényszavai.*

A franczia műveltség és a franczia nyelv két ízben volt döntő befolyású az európai kulturára. Első ízben a XII—XIII. században, másodszor a XVII—XVIII-ban. Mindkét korszakban a franczia nyelv és műveltség tért hódít Franciaország határain túl: az idegen királyi, fejedelmi udvarokban, nagyúri házakban. Ezen általános hatás alól hazánk sem kivétel. A míg azonban a XVII—XVIII. századi franczia hatásról mindnyájan tudunk,** addig a XII—XIII. századi hazai franczia hatásról annál kevesebbet hallottunk vagy olvastunk. Pedig e korszakban e hatáshoz a feltételek bőségesen megvoltak. Hogy csak egynéhány ilyen kedvező feltételt említsek, felsorolom a következőket: A XII. században a somogyi konvent tagjai franczia szerzetesek voltak; III. Béla királyunk második neje, Margit királyné, VII. Lajos franczia király leánya; ifjaink a XII. században Párisban jártak iskolába, egyetemre, a mint azt pl. Anonymusunkról is biztosan tudjuk.*** Arra tehát, hogy a franczia műveltség a XII. században nálunk is otthonos legyen, bőségesen meg voltak a feltételek.

Azok közt a kevesek közt, a kik e XII—XIII. századi franczia hatást művelődésünkben észrevették, meg kell említenem Károlyi Árpádot. Egyik tanulmányában, a mely az „Árpád és az Árpádok“ cz. műben jelent meg, erre vonatkozólag ezt írja: „Eleintén (értsd IV. Béla uralkodása kezdetén) a franczia befo-

* Felolvastatott a M. Tud. Akadémia I. osztályának 1914 nov. 2-án tartott ülésén.

** Vö. Balassa József, Franczia szók a magyarban, Nyr. XXVI, 439 s köv. l.; Czakó Elemér Gábor: Német-franczia szók, Nyr. XXVI, 85; Tóth Béla, Szájrul szájra[1] 122. lp.

*** Hogy hazánkban a XII—XIII. sz.-ban franczia nyelvű lakosok is voltak, arra nézve vö.: Borchgrave, Les colonies Belges, 113—117.

lyás — mely a tizenkettedik század végén s a tizenharmadik század első harmadában fensőbb köreinknél sokkal nagyobb volt, mint hinnők — bizonyos lovagias külszint kölcsönzött a gazdag uraknak, kik ép úgy beretválkoztak, ép oly fegyverzetet viseltek, s ép úgy kérkedtek zászlaikkal, czímeres paizsaikkal, mint franczia mintáik . . .“ (l. i. mű 273 és Századok XLIII. 331).

Magam is többször hangsúlyoztam ezt a régi franczia hatást s a magyar szavak írása terén ezt bizonyítani is próbáltam. 1908 május 25-én ugyanis a Nyelvtudományi Társaságban előadást tartottam „A magyar helyesírás korszakai“ czímmel, s ez előadás kivonatban megjelent a M. Nyelv IV. 328. lapján. E kivonatból kiki láthatja, hogy a magyar szavak írása történetében a Szent László korától a tatárdúlásig terjedő időt a franczia hatás korszakának nevezem. E korszaknak most csupán két jellemző hangjelölését emelem ki. Az egyik az *sz* hangnak *e, i*, illetőleg magashangok előtt *sc*-vel való jelölése. A magyar szavak írása története azt mutatja, hogy a XI. századig az *sz* hangot minden helyzetben *z*-vel jelölték, tehát ezt írták: *zakadat*, *zarma*, *azah*, *zenaia*, *uueieze*, *zilu kut*, *ruuoz* (1055), *ladizlao* (1090 kör.) stb. Egyszerre a XII. században az a változás jön, hogy *z*-vel az *sz* hangot csakis mély hangok előtt irják, magas hangok előtt *sc* a jegy, tehát pl. *achscin*, *scilfa* stb. l. Melich, SzlJöv. I[2] 27—30. Régebben ezt a jelt a vulg. latinból próbáltam megmagyarázni, utóbb azonban meggyőződtem, hogy a latinból e jelölést megérteni nem lehet. Fenti előadásomban bizonyítottam, hogy e jelölés csakis franczia eredetű lehet. Bár a franczia helyesírás története mindezideig tudtommal nincs megirva, mindazonáltal a franczia nyelvészeknél e kérdésre útmutatást találtam. Így Meyer-Lübke, Histor. Grammatik der franz. Sprache I. 32. lapján ezt találjuk: „In ihrem Ursprung weniger klar ist die im XIII. Jahrh. anfangende, im XIV. und XV. weiter gehende Verwendung von *sc* für stimmloses *s*: die Substantiva auf — *esse* — ITIA werden meist — *esce* geschrieben, und auch im Anlaut erscheint dieses *sc* in *sces*, *scet* schon früh, s. P. Meyer, Rom. XIX, 1459* *sceussent* u. dgl., erst später *scavoir*“.

A jelölés eredete megfejtésével eddig ketten próbálkoztak meg. Az egyik Littré, a ki szótárának *savoir* czikkében szól

* Sajtóhiba, helyesen Romania XIX, 459. Meyer-Lübke szives értesítése.

erről a jelölésről. Littré ugyanis említi, hogy a *savoir* igét és különféle alakjait a XV. és XVI. században *sc-*, *sç-*vel is írták (vö. nála: „*sçais, sçavez, sçavoir, sçaiche, sçait, scavoir* . . . Palsgrave p. 22, écrit *scavoir*, mais prononce *savoir*"), ejteni azonban *s*-szel ejtették. A jelölés tudákoskodó szószármaztatásnak köszöni eredetét. A XV. és XVI. században ugyanis Littré szerint a fr. *savoir*-t a lat. *scire*-ből származtatták s innen az etymologizáló írásmód, vö. nála:

„C'est par une fausse étymologie qu'on s'est mis au XVe et au XVIe siècles à écrire *sçavoir*, comme si le mot venait du latin *scire*".

A *sc* jelölés azonban, mint már Meyer-Lübke is fentebbi idézetében megjegyzi, régibb a XV. századnál, amennyiben a XIII. század óta mutatható ki, magában a *savoir* alakban aránylag újabb. A mi azonban fontosabb, az az, hogy e hangjelölés először csakis — magyar szempontból szólva — magas hangok előtt jelenik meg, tehát *-esce*, *sces*, *scet*, *sceussent* (l. fentebb).

A másik magyarázó P. Meyer. Szerinte e jelölésnek egykori franczia ejtésben kell keresni az eredetét. Erre vonatkozólag ezt írja:

„Je remarque en passant les formes *scé* (egy XIII. századi, valószínűen pikárdiai nyelvjárásban írt franczia emlékről van szó), *scet*, dont j'ai noté d'assez nombreux exemples en des textes très divers. On croit généralement que l'introduction d'un *c* dans ce mot est due à un rapprochement étymologique avec *scire*. C'est notamment l'idée qu'exprime Littré [au mot *savoir*]. Je pense au contraire qu'il y faut voir un fait de prononciation. Le *c* s'introduisit d'abord là où la voyelle suivante était *é*; ici même on a *savoir*, *savaz*, sans *c*. A la longue, on a introduit le *c* partout, mais sans aucune préoccupation étymologique" (l. Romania XIX, 459).

Én P. Meyer nézetét elfogadhatóbbnak tartom, de egyelőre ő se bizonyította be nézete egyedül való helyességét. Csupán a teljesség kedvéért említem, hogy e jelölés *e* és *i* előtt rendkívül szórványosan előfordul a X—XII. sz.-i felnémet emlékekben is (l. Weinhold, Baier. Gram. 157. lap; Braune, Alth. Gram.[3] 160 § 2), valamint XV. sz.-i északi olasz iratokban is. A jelölés olasz nyelvterületen nem keletkezhetett. A lat. *sc e*, *i*, továbbá *i̯* + magánhangzó előtt az olaszban *š*-sé lett s ezért jelöl az olaszban *sc*, *sci š* hangot (l. Gröber, Grundr. I[2] 642, 679). De ófelnémet területen se jöhetett létre, mert itt az *sc* állandóan az *sz* + *k*, később *šk* > *š* (mai *sch*) hang jele.

Másik franczia eredetű hangjelölésünk a magyar *cs*-nek *ch*-val való írása. Legelső adataink e jelölésre 1111-ből vannak.

A zobori alapító oklevélben olvassuk ezeket: *chonadiensis* értsd *Csanád*, *de Bache* értsd *Bács*. A XII. sz. elejétől egész a XVI. sz. közepéig a *cs* értékű *ch* jel sűrű használatú irodalmunkban (l. Melich, SzlJöv. I[2] 22). Értekezésem további részében sokszor említem (l. pl. a *kilincs* szót), hogy a mai fr. *š*, a melyet *ch*-val írnak, a XIII. századig s egyes nyelvjárásokban a mai napig, *cs*-nek hangzott, illetőleg hangzik. A hol e korban a franczia művelődés elterjedt, ott a *cs* értékű *ch* jel is előfordul. Így pl. az angol helyesírásban a *cs*-nek *ch* a jele, s ez az angol-norman korszak nyelvi hatása.

Nincs szándékomban a magyar szavak írása terén mindazt a jelölést bemutatni, a mi bennük a XII—XIII. sz.-ban ófranczia hatás alatt keletkezett; nincs pedig azért, mert a *cs*-nek *ch*-val s az *sz*-nek *e* és *i* előtt *sc*-vel való jelölése magát az ófranczia hatást a helyesírás terén kétségtelenül bizonyítja. Pedig ilyen apróság okleveleinkben, krónikáinkban sok van. Így pl. mikor Anonymus a magyar *c* hangot *ce*-vel írja (vö. Anonym. 31. § *topulucea*, uo. 50. § ad *rabuceam* = Tapolcza, Rábcza), e jelölés ófranczia eredetű. A lat. *ce-*, *ci-* szótag az ófr.-ban *cze*, *czi*-nek hangzott, s ebből lett a XIII. század folyamán a mai *sze*, *szi* (irva *ce-*, *ci*). Ha mármost *cz* hangot *a*, *o* vagy *u* előtt kellett az ófr.-ban írni, akkor e *cz* hangot két betűvel: *ce*-vel jelölték (l. Meyer-Lübke, Hist. Gram. der fr. Spr. 28). Mind ez apróságokat, mint említettem, nem fogom felsorolni. Kitűzött czélom bebizonyítani, hogy az ófranczia hatás a XII—XIII. sz.-ban nemcsak közműveltségünkben, helyesírásunkban, hazai latinságunkban, okleveleink írásában hagyott maradandó nyomokat, hanem hogy e korszakból származó ófranczia nyelvi átvételeink: jövevényszavaink is vannak. Az Etymológiai Szótár folyó munkái nem engedik, hogy itt is minden szóról, tulajdonnévről, a melynek ófranczia eredetét hiszem, értekezzem. Az elvet, hogy ilyen szavaink vannak, akarom bebizonyítani. Hogy mennyi van, az az Etym. Szótárból úgy is ki fog tünni. A következő sorokban az ófranczia eredetű jövevényszavak közül álljanak itt a következők:

bárd [acc. *bárdot*; első adat 1272-ből: „dolabra, que *Bard* nominantur" OklSz.] 1. ‚ascia, dolabrum, beil'; 2. (elav.) ‚silvae pars, quae ab uno homine uno die una ascia excidi potest, ein stück wald, welches von einem manne in einem tage mit einem beile gefällt werden kann' Tagányi, Erd. Oklevéltár, I. Bev., 13. l., OklSz.

A szó eredetéről ezek a magyarázatok vannak:

a) Budenz, NyK. I. 311, II. 469; *Edelspacher*, Nyk. XII. 112; Mikl. Slav. el., Nyr. XI. 114 szerint szláv jövevényszó, s az átvett alak a szláv *brady* (gen. *bradzve*) ‚beil'. Figyelembe véve egy részt a magy. *tök* ≺ szláv **tyky*, *barack* ≺ szláv **brasky* ∾ **brosky*, *palack* ≺ szláv **plosky* (l. MNy. VI. 60), másrészt a magy. *barát* ≺ szláv *bratъ* stb. megfeleléseket, azt kell mondanunk, hogy egy szláv **brady*-ból a magyarban csak **baradi* ≻ **barad* lett volna. Szláv eredetű tehát a magyar szó nem lehet.

b) Más magyarázat szerint a magyar szó a németből való. A felnémetben ezek az alakok vannak: ófn. *barta*, *partâ* ‚bipennis, beil', kfn., újfn. *barte* ua., frank nyelvj., sváb nyelvj. die *barten* ua., osztr. baj. die *parten* ‚dolabrum', fleisch*barten* (vö. Grimm, DWb., Schmeller I² 283). Bár felnémet területen ritka a szó (vö. Grimm, DWb., Kluge EtWb.⁶: „dem baier.-schwäb. und oberhess. fehlt das wort; doch oesterr. fleischer*barte*"; Paul DWb. szerint *barte* csak a régibb újfelnémetben használatos, maiban nem, de vö. Weigand-Hirt, DWb.⁵: „*barte* . . . . noch jetzt obd. und md."), mindazonáltal ez nem volna akadálya felnémet eredetének. A felnémet eredet ellen a következő okok szólnak:

1. A régi vagy régibb felnémet eredetű átvételekben a szókezdő *b* a magyarban *p*-vel van meg (vö. *polgár*).

2. Az osztrák-bajor nyelvjárásban eredetileg *partâ* ∾ *parta*, később *parte*, eseleg **part* (l. erről Weinhold, Bairische Grammatik 340 §), majd *partn̥* a szó. Egyetlen egy itt említett osztrák-bajor alakból sem válhatik a magyarban *bárd* szóalak.

3. Az *-rt* ∾ *-rd* is megfejtésre szorul. A felnémet *-rt* csakis *-rt*-vel jöhetett át a magyarba. A *bárd* szónak azonban nincsen *bárt*, **párt* alakváltozata.

Mindez okok alapján szavunk felnémet eredetű nem lehet. De hátha alnémet vagy középnémet nyelvi átvétel?

A szókezdő *b* és az állandó magyar *-rd* az alnémet vagy középnémet eredet mellett szólna. A közép- és az alnémetben a szókezdő *b* zöngés media, a felnémet *-rt*-nek pedig az alnémetben s néhány középnémet nyelvjárásban *-rd* a megfelelője (vö. ó-szász, ó-alném. *barda*, ó-éjszaki *barđa* ‚beil' Kluge, EtWb⁶). E két hangtani ok alapján a *bárd* szóról régebben az volt a nézetem, hogy középnémet átvétel (l. Melich, Melyik nyelvj. 14).

Az Etym. Szót. *bárd* czikke fogalmazása alkalmával azonban e nézetemet meg kellett változtatnom, még pedig a következő okokból:

1. Középnémet területről **bard*, **barde* alakot nem tudok kimutatni (de vö. fentebb a Weigand-Hirt DWb. idézetet és középalném. *barde* ‚breites beil' Schiller-Lübben, Mnd. Wb.). 2. Egy középnémet **barde* alakból a magyarban kéttagú alakot várnánk.

E két ok alapján az Etym. Szót.-ban a *bárd*-ról ezt írtuk: „valószínűleg középnémet vagy alnémet jövevényszó".

Valamennyi hangtani nehézség eltűnik, ha azt mondjuk, hogy a magy. *bárd* az ó-francia *barde* átvétele, s az átvétel ez:

magy. *bárd* ≺ ó-fr. *barde* (olv. *bard'*; az *-e*-ről l. a *kilincs* cz.) ‚instrument de charpentier. prob. la hache' Godefroy.* A fr. szó német eredetű, l. Körting EtWb.

bordély [az *é* eredetileg is talán zárt, vö. ÉrdyC. 171: az *bordeelban*, uo. 200: az *bordeel'ba*, de uo. 171: *bordelba* is; a BécsiC.-ben jelöletlen az *e*, vö. 110, 209: a' *bordelba* Volf-kiadása; első adat a XIV. sz. végéről — XV. sz. elejéről SchlSzj.: „prostibulum — *bordel*" olv. *bordél*; alakv.: *bordél* l. fentebb, *burdél* (vö. CornC. 413: az *burdelban*); első *-ly*-es alakok a XVI. sz. elejéről, l. fent ÉrdyC. 200: *bordeel'ba* és MFl., NySz. A *bordély* szó a XV. sz. eleje óta sűrűn használt irodalmi és köznyelvi szó, a népnyelvben azonban aligha van meg, a népnyelvi erdélyi *burdé*, *bordéj* adatok MTsz. nem ide valók] ‚prostibulum, hurenhaus'.

A magyar szó Simonyi Nyr. VII, 245 szerint (ismétli Kalmár E., NyK. XXII, 518; Melich-Lumtzer, DLehnw.) a ném. *bordèll*, *bordel* ‚öffentliches haus zur unzucht' átvétele. Az egybevetés már hangtanilag is kifogásolható, a mennyiben összes kétségtelen régi német *-el* végű jövevényszavaink *-ël* ∾ *-öl*: *-ol*, *-ëly* ∾ *-öly*: *-oly* végűek, azaz zárt rövid szótagúak (vö. pl. *ejtël*, *përsëly*, *tarsoly* stb.); a *bordély*-beli *é* tehát legalább is kivétel. Fontosabb ennél az, hogy a ném. szó először az alném.-ben jelenik meg (Kleve hely nyelvében, amely régen alsófrank, ma középném., l. Grimm, DWb. és Weig.-Hirt, DWb.[5] *bordell* a.), még pedig 1475-ben, s itt fr. eredetű. Az alném.-ből a szó átterjed a felném.-be s első adat reá 1575-ből van, szótárban 1616-ból

* Az értekezésben használt rövidítések mind az Etym. Szót. rövidítései, csak Godefroy és Hatzfeld-Darmestetter szótárainak van itt más rövidítése. Az utóbbi HD.

(l. minderről Grimm; Weig.-Hirt i. m.; Kluge, EtWb.; Schultz, DFrwb.) való. Ezzel szemben a magyar szó a XIV. sz. vége óta mutatható ki, a XV. és XVI. sz.-tól a mai napig sűrűn használt irodalmi és köznyelvi szó; e bizonyítékok alapján német eredetű nem lehet (l. Szarvas G., Nyr. XIV. 490). A magyar szó tehát vagy olasz, vagy franczia eredetű. Hogy melyikből ered, erre ezt jegyezzük meg:

Az ófr. *borde* ‚bretterbude, hütte' germán eredetű szó (l. Littré; HD.; Körting; latinositva klat. *borda* ‚tugurium, aedes domus' DuC.); kicsinyítéssel a szó a fr.-ban *bordel* (latinosítva klat. *bordelum* ‚tugurium' DuC.). Fr.-ból alném. *bordel* s innen felném. *bordell* (l. fentebb). Némelyek szerint a fr. *bordel* olasz *bordello*-ból való, mert a szabályos fr. alak *bordeau* volna (mint tudatos alkotás elő is fordul Regniernél, l. HD. és vö. Meyer-Lübke, Gr. der rom. Spr. II. 34). A fr. *bordel* alak azonban már a XII. sz. óta kimutatható. A magyar szó megfelelői tehát:

a) olasz *bordello* (az *e* ma nyilt, régen zárt lehetett; latin *-illu-* a képző; alakv.: *bordèlo* Boerio; *bordèl* Gavuzzi; *bordell* Banfi; *burdèll* Ferrari) ‚öffentliches haus zur unzucht'. — A szóvégi olasz *-o* hangzástalanságáról l. Melich, MNy. VI. 115. Az olasz eredetet vitatja Szarvas G. Nyr. XIV. 490.

b) ófr. *bordel* (első adat a XII. sz.-ból, l. HD.; Littré), mai fr. *bordel* ‚lieu de prostitution, maison de prostitution'. A fr. eredet említve már Leschka, El.-ában.

A magyar szó fejlődése ez: *bordél*, ebből részint *burdél*, részint *bordély*. A szóvégi *-él(y)*-beli *-é* megfejtésre vár. Szerintünk szótörténeti okból a m. *bordély* az ófr.-ból.

botos [első adat a XIV. sz. végéről — XV. sz. elejéről, SchlSzj. „castiuale [helyesen *aestivale*, l. DuC.] — *botus*", más régi adatok NySz., OklSz., Cal. stb., alakv. *botus* l. fentebb] 1. ‚udo, filzschuh, nemezből készült meleg czipő vagy csizma' NySz., MTsz.; 2. ‚saccus pelliceus pedes a frigoris injuria muniens, fuss-säckel, kötött vagy szőtt kapcza, lemez-kapcza, harisnya' SzD., Márt., MTsz.

Hangtanilag lehetséges volna, hogy a m. *botus* ≻ *botos* a klat. *botus* ‚ocrea' DuC. átvétele. Minthogy azonban ez a klat. *botus* csak egyszer fordul elő s a hazai latinságból ki nem mutatható, a m. szónak *botus*ból való eredetét valószínűtlennek tartjuk. Szerintünk az átvétel a fr.-ból történt, s az átvett alak

≺ ófr. *bottes* (több. nom. *botte* olv. *bŏt*-ból, első adat a

XIII. sz.-ból, Littré, esetleg a XII. sz.-ból HD.; korabeli ejtéséről l. lejjebb), mai fr. *botte*, több. *bottes* ‚chaussure en cuir, montante, qui enferme le pied et la jambe' Littré; ‚mönchsstiefel' Körting *bŭtt-* a. (innen klat. *botta* ‚botos' Bartal, MLSz., *bota* ua. DuC.) — Fr.-ból népetymológiával ném. *botschuh* (alakv. *bottschuh*, a XV. sz. óta Grimm, DWb.). A fr. szó eredete nincs tisztázva, HD. szerint ismeretlen eredetű (így Grimm is a ném. szóról), megfejtési kísérletek Littré; Körting *bŭtt-* a. — A magy. és a fr. szóra ezt jegyezzük meg: *a*) A fr. *bottes*-beli *-tt-* már az ófr.-ban egyszerű rövid mássalhangzó (vö. XIII. sz.-i adat: „par vos *botes*" Littré); a lat. geminátáták, illetőleg hosszú mássalhangzók már az ófr.-ban megrövidültek (l. Meyer-Lübke, Hist. Gram. der fr. Spr. 31), s a mai fr.-ban, az *-rr-*et kivéve, nincs hosszú mássalhangzó. *b*) A szóvégi fr. *-s*, tekintet nélkül arra, hogy tőbeli vagy ragbeli, az élő kiejtésben nem hangzik (kivétel alig van, l. Meyer-Lübke i. m. 164). Hogy azonban valaha ejtett hang volt (vö. Meyer-Lübke i. m. 142), az kétségtelen. A hangzástalanság mind a tővégi *-s*-nél, mind pedig a többesszámi ragbeli *-s*-nél a XIII. sz.-tól fogva mutatható ki (l. Meyer-Lübke i. m. 158, 163). Hogy ez az *-s* milyen hangon, illetőleg hangokon keresztül tünt el, arra nézve nem ismerek elméletet. A m. *botos* ≺ ófr. *botes*, *Lajos* ≺ ófr. *Lois*, *Párizs* ≺ *Páris* ≺ ófr. *Paris* (l. ezeket külön czikkekben) a maguk *s* hangjával arról tesznek tanúságot, hogy az átadó nyelvben *š* vagy *š-*, *ś*-féle volt a hang. Ha ez helyes feltevés, akkor a szóvégi (tő- és ragbeli) fr. *-s* a kiejtésből olyan hangokon keresztül tünt el, mint a szótagzáró fr. *-s-*, a mely *š*-sé, majd *h*'-vá lett s végre eltünt (l. erről a *mester*, *mustár* szavakat). A kifejtettek figyelembe vételével az ófr. irott *bottes* korabeli (XII., XIII. sz.-i) ejtése *boteš* (esetleg *boteś*) s az átvétel útja ez:

ófr. *boteš* ≻ m. **botës*, illetőleg hanghelyettesítéssel, minthogy a XII. sz.-i és az a XIII. sz.-i magyarban csupán *-is* ≻ *-üs* ∾ *-us* végű szavak voltak, **botis* ≻ *botus* s ebből *botos*. Más, de helytelen származtatások Gyarm. Voc.; Dank. Lex.; CzF.

† **csëmëlet** [első adat a hazai lat.-ban 1311-ből, vö. OklSz.: 1311: „Casulam de *Chemelete* nigro" olv. *csëmëlete*, más hazai latin adatok: OklSz.: 1434: „tunicam de *chemeleto*", olv. *csëmëleto*, uo. 1494: „De *Chemelotho* . . . una pecia *Chemelothi*" olv. *csëmëloto*, *csëmëloti*. E lat. szavak egykorú magyar **csëmëlo(e)t*-ból vannak latinosítva, nom.-i alakjuk: *csëmëletis*, *csëmëlo(e)tum*.

Másülönben első háromtagú adat 1480-ból OklSz.: *chemeleth*, olv. *csëmëlet*. Utolsó adat a XVIII. sz. végéről, l. SzD.; alakv. **csëmëlot* l. fentebb, *csemölet* (vö. Murm. 153: *czcmőlet*), *csemélet* NySz., *csömölyet* (vö. NySz., SzD., Szikszai), *csömöllyet* (vö. Szikszai: *cziőmőllyet*), *csömelyet* (vö. Cal.: „*tsőmelyet* szinw), *csemelet* NySz., OklSz., SzD., *csömörlet* NySz.] 1. ‚camelotum, ein aus kameelhaaren bereiteter wollenstoff, teveszőrből való habos vékony posztó' NySz., SzD.; 2. ‚esetleg az e posztóból készült ruha neve' (vö. Murm. 153: „Vestis cymatilis — *Czemőlet*").

≺ ófr. *chamelot* (első adat a XIII—XIV. sz.-ból; ez alakról l. HD. *camelot* a. ezt: „La forme vraiment franç. est *chamelot*, qu'emploie Joinville; *camelot* est dû à l'influence du provenç."; ez ófr. *chamelot*-ból latinositva középklat. *chamelotum* DuC. az ófr. szó korabeli ejtéséről l. lejjebb), mai fr. *camelot* 1. ‚anciennt. Grosse étoffe qu'on fabriquait dans le Levant avec du poil de chameau ou de chèvre; 2. grosse étoffe de laine quelquefois mêlée de poils de chèvre ou de soie formant la chaîne' HD. — A fr. szó lat. *camelotum*-ból (alakv. *camelatum*, *chamelotum* DuC., ez utóbbi alakról l. fentebb; hazai lat. *camelotus* MLSz.) s ez a lat. *camelus* ‚teve' szóból való képzett alak. — Fr.-bólném. *schamlot* (alakv. *schamlât*. *schamelott*, *sammelot*, *schamblât* Grimm DWb.) ua., olasz *ciambellotto*, *cambellotto* (a *b* eredetéről lásd Tomm.-Bell., alakv. *cammellotto* uo., vel. ol. *cambeloto*, *cameloto* Boerio; gen. ol. *ciamellotto* Olivieri; mil. ol. *camelott* Banfi; olaszból lat., hazai lat. alakváltozatok: *chambaletum*, *chambelottum* MLSz.) ua. — A magy. és a fr. szóra ezeket a megjegyzéseket teszszük: *a*) Az ófr. *chamelot*-ban a *ch* *cs*-vel ejtendő (l. részletesen a *kilincs* szó a.). Minthogy a magy. szó mindenkor *cs*-vel hangzott, az átadó nyelvi alaknak *cs*, esetleg *cz* kezdetűnek kellett lennie; *b*) a mai fr.-ban a szóvégi *-t* nem hangzik, az ófr.-ban azonban e *-t* hangzott (l. részletesen a *lakat* szó a.); a mai fr. *camelot* *-t*-jéről l. Littré („le *t* ne se lie pas dans le parler ordinaire"). Ezek figyelembe vételével az ófr. szó korabeli (XIII. sz.-i) ejtése *csámëlot* s a magy. szó fejlődése ez:

ófr. *csámëlot* (írva *chamelot*) ≻ ómagy. **csámëlot*, ebből *csemëlot*, teljes illeszkedéssel **csemëlët* ∾ *csemélet* (vö. *sekrestye* : *sacristia*, *Etela* : *Atila* stb.), további fejlődésben: *csemölet* ≻ *csömölyet* ∾ *csömelyet* ≻ *csömölylyet*. — A magy. szót a fr.-ból (*camelot*-ból) már CzF. is származtatta. — Más magyarázatok: Simonyi, NyK. XXIII. 352, Nyr. XXXV. 333, szerinte az átvett alak olasz

nyelvj. **ciamelotto* (l. fentebb gen. ol. *ciamellotto*). Ha ki lehetne mutatni, hogy ez a fr.-ból való olasz nyelvj.-i alak már a XIII. sz.-ban megvolt az olaszban, szavunk lehetne olasz eredetű is. — Hibásan magyarázva Szarvas Gábor Nyr. XIII. 100; szerinte lat. *cymatilis*-ból (nb. szótáraink Cal., Murm. a „csemelet" szót „vestis cymatilis"-szal is fordítják; l. „*cymatilis:* wasserblaw" Dief. Gl., erről nem helyesen Simonyi: NyK. XXIII. 352; a lat. szó *cyma* < gör. κῦμα) ered a magy. szó, esetleg, de nem valószínűen, ném. *schamelot*-ból.

kilincs [acc. *kilincsët*, első adat a XIV. sz. végéről — XV. sz. elejéről SchlSzj.: „pessulum — *kelinch*" olv. *këlincs* v. *këlincs*; alakv. *klëncs* ~ *kléncs* (vö. KolGl. „aÿto *klenczj*"); *këlëncs* ~ *këléncs* (vö. OklSz. *kelencz fej*, *kelenczet*; NySz. *kelenczyth*, *kelenczőzeese*); *këlléncs*, *kelléncs*, *köllénes* MTsz.; **kéléncs* (vö. *megkéléncsël* MTsz); **kiléncs* (vö. *kiléncses* OklSz.); *këlincs*, *kelincs* MTsz.; *kë(e)lí(i)ncs* (vö. NySz. *kelincz* írott alakot); *kilíncs* (vö. PP[1, 2] *pessulus*, *vectis* a. és m. lat. rész); *kalincs*, *bilincs*, *gilincs* MTsz. — A Gyarmathiból Mikl. Slav. El. 33, Nyr. XI. 272. lapon közölt *klincs* alakv. eddig nincs igazolva] 1. ‚pessulus, klinke, schnalle; 2. (obs.) vectis, riegel; 3. a lélekvesztőn a cziklony beakasztására való fül' MTsz.; 4. közelebbről meg nem határozott takács mesterszó l. MTsz. — Származékok: *kilincsël* 1. ‚zárni' SzD.; 2. ‚pártfogásért könyörög' (e jelentésben a XIX. sz. második fele óta vö. Nyr. XXXI, 152 és Tolnai, Magy. Szót.); 3. *megkéléncsël*: ‚a kilincscsel próbálja kinyitni az ajtót' MTsz.; — *kilincsëzés* [ebben: „Semye leth . . . az attyafywy zeretethnek *kelenczőzeese*" olv. *këlé(ë)ncsözése* ÉrsekC. 223, NySz.] ‚colligatio, copulatio, verbindung, vereinigung'.

< ófr. *clenche* (első adat a XIII. sz.-ból, l. HD., olvasásáról l. lejjebb), mai fr. *clenche* (olv. *klãš*, alakv. *clinche* olv. *clẽš*) ‚klinke, drucker, pièce principale d' un loquet' l. Littré. A fr. szó germán: ófrank nyelvi átvétel **klinka* alakból, vö. ném. *klinke*, svéd *klinka* l. Körting; HD.; Littré — A magy. és fr. szóra a következőket jegyezzük meg: *a*) A *ch*-nak írott fr. *š* néhány keleti nyelvjárásban ma is *cs*, az ófr.-ban és az ó-provençalban pedig mindenkor *cs*, a mai *š*-es ejtésre az első példák a XIII. sz.-ból (l. Gröber, Grundr. I[2] 738, 742; Meyer-Lübke, Hist. Gr. der fr. Spr. 131, 152; Schultz-Gora, Altprov. El. -buch 12, 48); — *b*) A fr. *-en* + cons. egybeesett az *-an* + cons. csoporttal, mindkettő ma *-ã* + cons. Eredetileg azonban az egyik

-ę̄ ≻ ę + cons.-nak, a másik -ą̄ + cons.-nak hangzott, s ma is vannak nyelvjárások (így a vallon, picardiai, norman stb., l. Meyer-Lübke i. m. 70), a hol e kétféle ejtés megmaradt. Az ófr. *clenche* első *e*-je eredetileg zárt *ë*; l. Gröber, Grund. I² 730, 732 is; — *c*) A fr. szóvégi *-e* (az eredetibb *-a*-ból keletkezett is) a franczia köznyelvben a XIII. sz. óta nem ejtett hang (a költői nyelvben igen is ejtették a ritmus miatt, l. Meyer-Lübke, i. m. 97, 98, 101, 114). — E három pontban említett fr. történeti hangtörvényszerűségeket figyelembe véve az átvett magy. alak *klëncs*, s ebből fejlődött a többi alakváltozat. A fejlődés tehát ez:

ófr. *klę̈ncs* v. *klę̈cs* (írva *clenche*) ≻ ó-magy. *klëncs* ≻ *kléncs*. Ebből *këlëncs* ∾ *këléncs* ≻ *ke(ë)llécs* ∾ *kölléncs*, majd *kiléncs* ∾ *kilíncs* ∾ *kilincs* ∾ *keli(í)ncs* ∾ *gilincs*; a népnyelvi *kalincs* egy **klincs* alakból. — A magy. szóról más, de teljesen hibás származtatás Gyarm. Voc.; Dank. Lex., innen Mikl. Slav. el., Nyr. XI, 272. — Magy.-ból hazai oláh *kiliné* Nyr. XVI, 500.

Lajos [ÉrdyC. 295; Apost. mélt. 64, Pesthy, Nomencl. (minden kiadás); Knauz, Kortan 211; MA³ m.-lat. rész; PP¹ m.-lat. rész stb.; első adat 1255-ből Zichy-Okmtár I, 9: „ . . . *Lois* Bachyensi . . .“ olv. *Lois*; alakv. *Lois* (vö. fentebb és még a következő adatokat: 1280: „Magistro Petro filio *Loys*“ l. Kovács, Ind.; 1295: „*Loys* et Nicolaus filij Janus“ MNy. X. 234; állítólag Küküllei Jánosnál is *Lois*, l. Turul X, 96; l. még PP. 1767: 613); *Lais* (vö. 1389: *Lays*falva MNy. X, 234; Képes Krón. ed. M. Flor II, 237: „ad honorem beati *Lays* noui sancti, episcopi tholosani“, így a budai l. Knauz, Kortan 210 és a dubnici krónikában l. M. Flor. III. 119; Nagy Lajos neve a Képes Krón.-ban, továbbá a budaiban és a dubnicziban *Lays*, l. M. Flor. II. 237, 239, III 120; ez lesz a Küküllei J. adata; l. még PP. 1767: 613); *Lajus* (vö. 1336—1354 *Layus* OklSz.; 1460: *layus* MNy. X. 234; MünchC. *Laius* MNy. III. 201, 203; WinklC. naptári rész: *Layws*); *Laos* (vö. ÉrdyC. 300; Apost. mélt. 30; a mai népnyelvben is, l. NyF. XXXVIII. 18)] ‚Ludovicus, Ludwig‘. Beczéző alakok: *Lajcsó* [Kassai III. 253]; — *Lajcsi* [vö. *lajcsizik* Nyr. XXVIII. 2]; — *Lajoska* 1. férfinév: Lajos; 2. női név ‚Louise‘ (tudatosan csinálva a XIX. sz. elején, vö. Nyr. XLII. 79); — *Lajkó* [első adat 1507-ből vn.-ben: Andrea *Layko* MNy. X. 234] 1. Lajos; 2. ‚László, Vászoly‘ l. Karácsonyi, MNy. I. 309; — *Lajk* [vö. Thallóczy, Nagy Lajos és a bulgár bánság 9] = Lajkó 2.

≺ ófr. *Lois* (így még a XVI. sz.-ban is, vö. Pesthy,

Nomencl.-áiban a magy. *Lajos* fr.-ul *loys*; korabeli ejtéséről alább; még régibb fr. alak *Loois*, l. Meyer-Lübke, Gram. der rom. Spr. II. 8, 28), mai fr. *Louis* (olv. *Lwi; Lu-i* l. HD.) ‚Ludwig'. A fr. szó germán *Hluodowîg, Chlodowech*-ből (l. Littré; Meyer-Lübke, Gr. der rom. Spr. I. 38). — A magy. és a fr. szóra ezt jegyezzük meg: *a*) A szóvégi fr. *-s* (vö. Nyrop, Gram. II, index alapján: „Le *s* flexionel du cas sujet a été conservé dans: Louis") a mai fr. *Louis* szóban a köznyelvi kiejtésben nem hangzik; valaha ez az *-s* szerintünk *-š* vagy *-ś*-nek hangzott (l. a *botos* és a *mester* cz.-eket, s vö. hogy közvetlenül a fr.-ból való az olasz *Luìgi*, melynek *gì* = *dži*-jéről l. *Páris* a.); — *b*) A magy. szó egy kéttagú *Lo-iš* alak átvétele, s e szerint az ófr. szó korabeli ejtése *Lo-iš*. A magy. szó fejlődése ez:

ófr. *Lo-iš* (irva *Loys*) *Lois* ≻ magy. *Lois*, ebből *Lais* ≻ **Lajis* ≻ *Lajus*; *Lais*-ból *Laos* és **Lajis*-on át *Lajos*. — A magy.-ban a *Lajos* név elég gyakori a XIII. sz.-ban is, a XIV. sz.-tól fogva azonban — Nagy Lajos király nevének hatása alatt — sűrűbb használatú (l. Czinár, Ind, Kovács, Ind. *Ludovicus* a). Magyar hatás alatt terjedt el e név Dalmáciában is, l Jireček, Die Rom. I. 68. — Nagy Lajos királyunk nevét a szerb-horv. nyelvű oklevelek *Loiš* alakban közlik (l. Šurm. Acta 82, 84. Zborn. 44), s ez a magy. *Lais*-ból való.

A magy. *Lajos* nevet a fr.-ból származtatta: Pallas-Lex.; Nagy Géza, Turul X. 96; Melich, SzlJöv. I. 2, index; MNy. I. 185, II. 56, III. 169, IX. 359.

lakat [első adat a XIV. sz. végéről — XV. sz. elejéről Schl. szój. „sera — *lakath*"; más régi adatokat l. BécsiC. 111; NySz.; Cal.; OklSz. stb., alakv.: *lokat* (vö. MTsz. és *lakatos* a.), *lakot* (vö. NySz. *lakotokat*)] 1. ‚sera, schloss; 2. sajtó gerendája, melyben a csavar van' MTsz. Származékok, összetételek: *lakatos* [első adat tn.-ben 1469-ből: *Lakatus* OklSz., alakv.: *lakatus* l. fentebb, *lokatos* NySz.] ‚faber serarius, schlosser'; — *lakatosság* [NySz.] ‚officium serarii, schlosserhandwerk'; — *lakatgyártó* [első adat tn.-ben 1424-ből OklSz.] = ‚lakatos'; — *lakatol, lakatoz* [adatok a XVI. sz. elejéről NySz.] ‚claudo, schliessen, sperren'.

≺ ófr. *loquet* (első adat a XII. Littré, illetőleg a XIV. sz.-ból HD., a szó korabeli ejtéséről l. lejjebb), mai fr. *loquet* (olv. *lokè*, az *e* ma nyilt, régen a XVI. sz. előtt zárt volt, Meyer-Lübke, Gr. der rom. Spr. I. 202; ‚le *t* ne se lie pas dans le parler ordinaire' Littré) ‚fermeture de porte composée d'une

simple lame de fer qu'on abaisse sur une pièce de fer fixée au chambranle pour fermer la porte, et qu'on soulève pour l'ouvrir' HD., Littré; ‚klinke, drücker'. A fr. szó deminutiv képzés az ófr. *loc*-ból, s ez germán jövevényszó l. HD., Littré, Körting. A deminutio a mai fr.-ban elhomályosult, l. Nyrop, Gram. hist. III. 114. Fr.-ból olasz *lucche'tto* (nyelvjárási alakv.-ok *luche'to* Boerio, *luchêt* Gavuzzi, *lucche'tt* Banfi, Ferrari) ‚vorhengeschloss'. Hogy az olasz szó milyen régi, azt nem állapithattuk meg. A magy. és a fr. szóra ezt jegyezzük meg: *a*) Az ófr. *qu* a *loquet* szóban *k*-nak hangzott (vö. 1304-ből: „Un *loket* aceté" HD.); *b*) A szóvégi fr. *-t* ejtett hang volt még a XIII. sz.-ban, a többes 3. személyben a XVI. sz.-ig; az első adat a tővégi *-t* nem ejtésére 1246-ból (l. Gröber, Grundr. I.[2] 744; Meyer-Lübke, Histor. Gram. der fr. Spr. 155, 156, 158, 163, 165, de vö. Gröber, Grundr. I[2] 738; l. a *csemelet* szó a. is). E kettő figyelembevételével az átvétel útja ez:

ófr. *lôkët* (irva *loquet*) ≻ magy. **lokët*, ebből illeszkedve **lokot*, ebből *lakot* ∾ *lokat* ≻ *lakat*. A szó talán egyházi úton: monostorok útján terjedt el. A magy. *lakat* s a belőle képzett *lakatos* átment a következő nyelvekbe: *a*) szlov. *lokota* (alsókrajnai adat Mikl. EtWb. 173), *lókot* (Valjavec adata, Plet.) ‚vorlegeschloss' | kaj-horv. *lokòt* (első adat 1670-ből, Habd., más adatok Belloszt., Jambr.) ‚sera' | szerb *lôkot* (adatok a XIX. sz.-ból Vuk[3] *katanac* szó a., IvBr.; hogy a szó csak a magyarsággal érintkező nyelvjárásokban van meg, az valószínű) ‚sera' | kisor. *lokotoš* (Mikl. EtWb. 173; Sborn. Lamanskij 229) ‚lakatos'; e szláv szavak a magy. *lakat*-ból szabályos alakulások, a m. *a* részint *o*-val, részint *a*-val van meg a szláv nyelvek magy. jövevényeiben; *b*) kisor. *lakàta* (Żel., Mikl. EtWb. 173) ‚schloss; art fischnetz' Bern. EtWb. 729 | oláh *lacăt* és *lăcată* ‚vorlegeschloss', *lăcătuş* ‚lakatos', oláh nyelvi származékok: *lăcătuşărie* ‚lakatosmesterség'; *lăcătuesc* ‚verschliessen' Tiktin; Damé; Cih. II. 511.

A magy. szót a fr.-ból származtatja MFl. (kézirat). Más magyarázat szerint a *lakat* szó szláv jövevény a *lokot*-ból (l. az adatokat fentebb), vö. Budenz, NyK. VI. 309 (szerinte szerb-horv.); HASz. (szerb-horv.); Simonyi, Nyr. XXXIX. 48; XLIII. 3 (szerinte szlovén). A szláv szó pedig az olasz *lucche'tto* (l. az adatokat fentebb, igy Bern. EtWb. 729 is), **locchetto* (ilyen alakot közöl Simonyi Nyr. XXXIX. 48; más forrásból igazolni nem tudjuk) átvétele volna. Az olasz szóból a szlávságban hangtörvényszerűen

csakis **luket* ~ **lukēt*: *lokēt* ~ **loket* válhatik, s a görczi szlovénben van is *lokēt* alak (l. Plet., Mikl. EtWb. 173). Sem az olasz szóból közvetlenül, sem pedig szláv **lukē(e)t* ~ *lokē(e)t* alakból a szerb-horv.-ban és a szlov.-ben *lokot* alak nem keletkezhetik. Nyilván ezekre a nehézségekre czéloz Bern. EtWb. 730, mikor a szláv szó tárgyalása alkalmával ezt mondja: „Das genaue Verhältnis der Wörter untereinander bleibt noch aufzuklären". A szláv *lokot* második szótagbeli *o*-ja csakis magy. *a*-ból, esetleg *o*-ból (vö. magy. *lakat, lakot, lokat* alakv.-kat) származhatik. S ez az *o* dönti el, hogy a *lokot, lokota* szláv szavak is magyar eredetűek.

mestër [az első *e* nyilt, a második zárt, l. erről lejjebb; első tn.-i adat 1233-ból: „ad fontem *Mestur*" olv. *Mestür* OklSz., első köznévi a XV. sz. első harmadából EhrC. 77; más régi adatok OklSz., NySz. stb.; alakv. *mestür* (írva *mestur* l. fentebb, továbbá OklSz., MNy. X. 276), *mestir* (írva 1256-ban hn.-ben: „de *mestyr*" OklSz.), *mestör* (vö. WinklC. 132 *mestőr*; Murm. 180 többször; MTsz.), *mester* MTsz., ?*mestér* (vö. DomC. 31 reginaldus *mesteerth* acc.), ?*möster* (vö. DebrC. 457 *mőster*, nyilván iráshiba *mestőr* h.); a Nyr. XLIII. 173 lapján közölt *myster* adat nem lehet magyarnyelvi adat] 1. a Vulgataban „praeceptor, magister"; 2. (elav.) az egyházi szerzetes rendben a noviciusok „magister"-e (vö. pl. BirkC. 6 és NySz); 3. ‚rector scholae, schulmeister'. Ez 1—3. alattiakból fejlődött: 4. „általában valaminek a tudója művészetben, tudományban, mesterségben, artifex, opifex, künstler"; innen ‚mester' = ‚carnifex, scharfrichter' Márt., MTsz.; 5. (mellékn.) ‚peritus, gnarus, klug, erfahren' NySz.; 6. ‚a borsajtó garatjának vastag deszka-fedele' (egy adat Göcsejből, MTsz.). — Nevezetesebb származékok, összetételek, helynevek: + *mestërget* [adatok a XVI. sz.-ból, NySz.] ‚calumnio, carpo, vellico, nörgeln'; — *mestëri* [első adat 1748-ból, NySz., NyÚSz.] ‚artificiosus, künstlich, kunst'; — *mestërke* 1. (elav.) ‚magistrellus' NySz.; ‚cifrázat, kivarrás, szegélyzet' (egy adat Baranya m.-ből Tsz., innnen MTsz.); — *mesterkél* 1. ‚künsteln, nachkünsteln' (neol., Kazinczy magáénak mondja, NyÚSz.); 2. ‚czifrára kivarr' (több helyütt a népnyelvben Tsz., innen MTsz.); — *mestërkëdik* [sok adat a régi nyelvből is, NySz.] ‚machinor, sinnen, trachten, sich mühe geben'; — *mestërkül* [MTsz.] = ‚mesterkedik'; — *mestërség, mestërségës* NySz., stb.; — *mestur* [rövidült alak Udvarhelyszék m.-ből, MTsz.] = ‚mester ur' (bizonyára megszólításban); más összetételeket l. NySz, Kr.

— Helynevek: *Mesterfa* [puszta, régen *Mesterfalva* l. Csánki III. 552]; — *Mesteri* [hn. Vas m., alakv. *Mestür*, *Mestüri*, irva *Mestur*, *Mestury* l. Csánki II. 775]; a sopron m.-i *Mesterháza* [l. Lipszky, Rep.] nem tartozik ide, régen *Vesterháza* (vö. Csánki, III. 635).

≺ ófr. *mestre* (XII. sz.-i adat, l. Littré és Meyer-Lübke, Hist. Gram. 83, korabeli ejtése *meštr̥* nyilt *e*-vel, sonanticus *r̥*-rel, vagy *r*'-vel, erről l. alább, régibb ófr. *maistre*, olv. *maeštr̥*, l. Meyer-Lübke, Gram. der rom. Spr. I. 88, Meyer-Lübke, Hist. Gr. 41), mai fr. *maître* (olv. *mētr* Littré) ‚lehrer; meister; herr'. A fr. szó eredeti lat. szókincsbeli szó, vö. lat. *magi̯stru(m)* ≻ **maiestre* ≻ *maïstre* ≻ *maistre* l. Littré; HD. stb. A magy. és a fr. szóra ezeket jegyezzük meg: *a*) Az ófr. *ai* ≻ *ei*-n keresztül *ɛ*-vé lesz *str* előtt már a XII. sz.-ban (l. Gröber, Grundriss I.² 739, 745; Meyer-Lübke, Hist. Gr. 82); — *b*) Az ófr. szótagzáró *-s* először *-š*-sé, majd *-h'*-vá lett s végül az előtte álló magánhangzó megnyúlásával eltünt, a mai *fête*, *tête*, *maître* (olv. *mētr*) előbbi *fešte*, *tešte*, *meštr̥* ≻ *feh'te*, *teh'te*, *meh'tr̥* alakokon keresztül keletkezett (lásd erről Meyer-Lübke, Hist. Gram. 118, 135, 151). Valószínű, hogy e változás a XIII., XIV. sz.-ban történt; *c*) A szóvégi lat. *-ter*, *-tər*-en keresztül *-tr̥*-vé lett az ófr.-ban (irva *-tre*, *-tor* l. Meyer-Lübke, Hist. Gram. 99). Ez *a*)—*c*) alatt említett okok alapján a XII. sz.-i fr. *mestre* korabeli ejtése *meš-tr̥*; — *d*) A magy. szó első szótagjának *e* hangja az egész magyar nyelvtörténetben (jelölve már a BécsiC.-ben is, l. Pünkösti, A Bécsi-codex 10., 24. lap), a nyelvjárásokban mindenütt mindenkor nyilt *e*. Az egyetlen *möster* adat, a mely a DebrC.-ben van, iráshiba lehet. A magy. szó második szótagbeli *e*-je zárt *ë* (jelölve már a BécsiC.-ben is, l. Pünkösti i. m. 10, 24), a mely *ö*-vel s *ë*-ből fejlődött újabb *e*-vel (nyílt) váltakozik. Az *ë* a nyelvtörténeti adatok tanúsága szerint régibb *i*-ből fejlődött s a régi nyelvben váltakozott a belőle fejlődött *ü*-vel (l. fentebb). A zárt szóvégnek ez a története azt bizonyítja, hogy a szóvégi magy. *-tir* (*-tür*) ≻ *-tër* (*-tör*)-beli átadó nyelvi *-tr̥*-ból való lehet s a *mestër* a magy.-ban eredetileg hangzóvesztő tő volt (acc.-a **mestrët* stb.), az *-i* (*-ü*) ≻ *-ë* (*-ö*) benne szabályos magyar történeti fejlemény (hasonló magy. szó *Pétër*, régibb **Petr-* ∾ **Pétr*-ből, vö. *Petri* hn.-eket is). A kifejtettek alapján állítjuk a következőt:

ófr. *meš-tr̥* (esetleg **meš-tr*) ≺ magy. **mestr*, (tővéggel) **mestrü* (ragozva **mestrüt* stb.), ebből *mestir* ≻ *mestür*, majd *mestër* ≻ *mestör*, s végül *mester*. Ha nem iráshiba vagy zártsá-

got jelölő *-ee-* a DomC. 31. lapján levő *mesteer* alak, s *mestér*-nek olvasandó, úgy a nyúlás másodlagos.

Más származtatások a magy. *mestër* szóról:

a) A ném.-ből eredezteti Balassa, Ung. Revue V. 281; Borovszky, NyK. XXIV. 339; Melich-Lumtzer, DLehnw.; Melich, Melyik nyelvjárásból 37 (szerinte középnémetből); Bern. EtWb. 4 stb. A tekintetbe jövő ném. szavak ezek: ófn. *maistar, meistar*, kfn. *meister*; ószász, óalsófrank *mêstar, mêster*; középném. *mêster*; alném. *meester* (olv. *mēster*), a jelentésekre l. Grimm, DWb.; Weig.-Hirt, DWb.[5]; Kluge, EtWb.[7] A ném.-ből való származtatásra megjegyezzük: A magyarban a ném. szóbelsei és szóvégi *-st* részint *-szt* (vö. *majsztër, majsztor* MTsz., ≈ osztr. *bajmaəstə,, maistə*, frank *máistr, mèstər* Schm. I[2] 1682), részint *-st* (vö. *borosta,* vö. ném. *bürste*, l. EtSzót.), a szerint, hogy milyen német nyelvjárásból került a szó. Ha már most megengedjük, hogy a szóbelsei és a szóvégi ném. *-st* felnémet területen és a középnémet terület egy részén már a XII—XIII. sz. folyamán ís *-št*-nek is hangzott, a mi természetesen nagyon is kérdéses (vö. az ún. *bist* | *bišt* vonalat [Ung. Rundschau 1914, 669. lap; az első *št* a bajorban 1405-ből *Pischtum*, Weinhold, Bair. Gr. 159]), még akkor is érthetetlen a magyar szó első tagjának rövid, nyilt *e* hangja, a melyet a felném. *ei*-ből, a középném. *ē*-ből, melyek zárt hangok, megérteni nem lehet. Hogy rövid, nyilt ɛ-vel hangzó középném. **mɛster*, illetőleg **mɛšter* a XII., XIII. sz.-ban lehetséges volna (így Melich, Melyik nyelvjárásból 37), az nem valószínű. A német eredet tehát hangtanilag lehetetlen.

b) A magy. szót az olaszból senki sem magyarázta (talán csak Sándor I., Sokféle VIII. 178). A tekintetbe jövő olasz alakok ezek: *maęstro* (három szótag, nyilt *e*-vel, toscanai ejtés, vö. Gröber, Grundr. I.[2] 505; Meyer-Lübke, Gram. der rom. Spr. I. 117, alakv. *mastro* Rig., firenzei *maëstro* zárt *e*-vel, Rig. és Wiese, Altit. ElBuch 19, milanoi *maèster* Banfi, bolognai *mèster* Ferrari, velenczei *mèstro, mistro* Boerio) ‚meister in irgendeiner kunst oder wissenschaft'. A magy. *mestër*rel való egyeztetésnél figyelembe veendő: 1. A firenzei nyelvjárást kivéve, *-str* előtt a szóbelsei *ë ę*-vé lett, l. Wiese, Altit. ElBuch 19; — 2. A szóvégi *-o* a XVI. sz. óta sok észak-olasz nyelvjárásban nem hangzik, l. Wiese uo. és MNy. VI. 115; — 3. A lat. *s* északi ol. nyelvjárásokban *š*-nek hangozhatott már a XI., XII. sz.-

ban is; — 4. Isztriai és dalm. horv. nyelvjárásokban *maèštar*, *mèštar* (l. Nem. I. 378, 382, 411), *màeštar* (Bern., EtWb.), *mèštar* (raguzai adat, Rad. LXV., 165) a szó. A *meštar* alakot e nyelvjárásokban a XIV. sz. óta tudjuk kimutatni (vö. Truber glagolita újtest. fordítását Ján. ev. I. 39, III. 2., 10, IV. 31 stb.; Zárai lection. Rad. CXXXVI. 182; Šurmin, Acta 81. lap, 1347-ből; Monum. jurid. Slavonum merid. IV. Statut poljički, index; Starine VII. 72, 76, 80 stb.). Ez az óhorv. *meštar* ≺ **meštrъ* ∾ *maeštar* csakis olasz eredetű lehet **maęštr(o)*, esetleg **męštro* alakból. — Ha mármost felteszszük, hogy az észak-ol.-ban volt már a XII., XIII. sz. folyamán is **męštr(o)* alak, a magy. *mestër*t hangtanilag ebből az alakból talán meg lehetne magyarázni.

c) Mikl. Slav. El., Nyr. XI. 320 (ismétli Kovács, Lat. el.) szlov. *męštər*, szerb *mešter* (ilyen szerb szó nincs) szavakból származtatja a magy. *mester*, EtWb.-jában (180. lap) azonban e származtatást elejti s azt mondja, hogy a szlov. szó magy. eredetű. — Magy.-ból: stájeri és hazai szlov. *męštər* (vö. XVI. sz.-i adat Dalmatin, Biblia, register; más adatok Küzmics Újtest. ford.-ban sokszor; Plet.). A szláv nyelvek idevonatkozó szavai különféle forrásokból valók, l. Mikl. EtWb. 180; Jireček, Die Rom. I. 37, Arch. XXXI. 451 stb.

mustár [első adat a XV. sz.-ból Cas. gl. *mustar* olv. *mustár*, más régi adatok NySz., Szikszai, Cal. stb.] ‚Sinapi, senf, mostrich'. Származékok és összetételek: *mustáros* [Szikszai, első adat Murm. 162: *mustarus* olv. *mustárus*] ‚Sinapium, étel neve' (másképp *mustáros lev* l. MA.[3] *sinapium* a. és m. lat. rész; *mustármagos ételek* l. Szikszai); — *mustármag* [első adat a MünchC.-ből, vö. MünchC. 39, 46, 143, 150; más régi adatok: SermD., NySz. stb.] ‚Granum Sinapi, senftkorn'; *mustárfű* [első adat PP[1, 2]] ‚Lepidium'.

Eredete nincs tisztázva. A következő feltevések lehetségesek:

a) Legvalószínűbb, hogy franczia eredetű, vö. ófr. *mostarde* (zárt *o*-val, vö. HD.: „a ceste *mostarde*" és wallon *mostâde*), *moustarde* [XIII—XV. sz.-i adat, l. Littré; a szó korabeli ejtéséről l. alább), mai fr. *moutarde* (olv. *mutard'*) ‚senf'. A fr. szó az ófr. *most* (zárt *o*-val) ‚mustum' szóból az ófr. *-ard*, *arde* képzővel alakult (vö. Nyrop, Gram. III. 168). A fr.-ból latinositva *mustarda* (DuC.) ‚sinapi', *mostarderia* (DuC.) ‚intritae sinapis vasculum'. A fr.-ból (Grimm, DWb.-ja szerint olaszból; Weigand-Hirt, DWb.[5], Kluge EtWb.[7] szerint fr.-ból v. olaszból) kfn. *mustard*, *musthart*, *mostart*, *mostert*, újfn. *mostrich*, *möstrich*, *mostert*, aln. *mustert*,

mosterd (Grimm DWb., Dief. Gloss., Weigand-Hirt DWb.[5], Kluge EtWb.[7]), régibb o s z t r. b a j. *mostert*, *mustert*, *musthart* (Schmeller, I[2] 1685), erd. szász *môstert* (Korrespondenzbl. XXVII 9). A magy. és a fr. szóra ezt jegyezzük meg: 1. Az ófr. zárt *o ō*-n keresztül *uo*-vá, majd *u*-vá lett (l. Meyer-Lübke, Hist. Gram. 6); vannak azonban a prov.-n kívül is nyelvjárások, a hol az *o* megmaradt (vö. vallon *mostâde* Littré). 2. A szótagzáró fr. *-s š*-en ≻ *h*-n keresztül tünt el (l. a *mester* szó alatt). 3. A szóvégi magánhangzók eltünése után a szóvégbe került zöngés mássalhangzók zöngétlenül hangzanak (vö. *vert* ≺ *viride*), bár az irás ezt a legtöbbször nem jelöli (l. Meyer-Lübke, Hist. Gr. 156). Ha már most az *-art* ∾ *-ard* képző (l. Meyer-Lübke, Gramm. der rom. Spr. II, 557, Nyrop III, 166) nőnemű *-arde* alakjáról fel lehetne tenni az *-art* ejtést, majd ebből az *r* utáni *t* elestét, akkor a magy. és a fr. szó megfelelése ez lehetne:

ó f r. **môštar* (régebbi **moštart*, **moštarde*-ból) ≺ m a g y **mostar*, illetőleg minthogy a régi magy.-ban csak *-ár* végű szó volt (a mai *-ar -or* volt, vö. *akar* ≺ *akor* stb.), hanghelyettesitéssel **mostár*, s ebből *mustár*.

b) Leschka El.-a szerint a magy. szó olasz eredetű volna; vö. o l a s z *mostarda* (hangsúly a második szótagon, tehát az *o* zárt; alakv.: *mustarda* Olivieri, Ferrari) ‚senf'. Az olasz szó az o l a s z *most* (zárt *o*-val) ‚mustum' származéka (az ol. *-ardo* képzőre l. fentebb a fr. *ard*-ot), s átment a s z l o v.-be (*mustârda* ‚senf' Plet.), k a j-h o r v.-ba (*muštarda* Habd., Belloszt., Jambr.), d a l m.-h o r v.-ba (*muštarda*, Micalia-ból HAKSz). Az olasz szóból a magy.-t még kevésbbé lehet megérteni, mint a fr.-ból.

c) Az *a*) alatt felsorolt ném. nyelvi alakok a magy. szónál hangtanilag figyelembe nem jöhetnek. A ném. szó főleg közép- és alnémet területen van elterjedve, tehát olyan területen, a hol az intervocalis ném. *st st*-nek és nem *št*-nek hangzik (vö. *mester* szónál a *bist/bišt* vonalat); a ném. szó szintén *rt* ∾ *rd*-be végződik, s ez a magy.-ban megmaradt volna (vö. magy. *mart*, *part* szavakat). Magy.-ból o l á h *muştar*, *muştarĭŭ* ‚senf' Tiktin, Damé.

Párizs [a helyesírásban *Páris*, a kiejtésben *Párizs*, l. Nyr. XLI. 422; első hazai latin nyelvű adat a XIV. sz.-ból, vö. Képes Krón. 3. §.: „ciuitatem principalem *Paris*, nomine patris eiusdem Francionis . . .“, első magyar nyelvi a XVI. sz. első feléből, vö. Pesthy, Nomencl. *Paris* olv. *Páris* v. *Párizs*; alakv.: *Páris* l. erről lejjebb] ‚Parisii, Parisium, Paris, civitas Galliae'.

≺ végső forrás ófr. *Paris* (adatok a XIII. sz. óta, korabeli ejtéséről l. alább, Littré), mai fr. *Paris* (olv. *Pari'* Littré). A helynév *Părīsii* gall nép nevéből; a középkorban *Paris* személynévből magyarázták, l. pl. a Képes Krón. adatát. A fr. és a magy. szóra ezt jegyezzük meg:

a) A fr. szó sok nyelvbe ment át, s e nyelvek egy része *dž*-vel ∾ *ž*-vel ejti (vö. ol. *Pari'gi*, cseh *Paříž*, tót *Paríž*, lengy. *Paryż*, or. *Parižъ*, bolg. *Parížъ*, kaj-horv. *Pârîž* Habd., Belloszt., írva *Paris*, *Parîs*), más része *z*-vel (vö. kaj-horv. *Parìz* Jambr.; szerb-horv. *Pârîz* IvBr.; tót *Paríz* Jancs.; bolg. *Parîs* Cank. 69; ném. *Parisz*). A *z*-vel ejtett alakok újabbaknak látszanak.

b) Az olasz *Pari'gi* közvetlen a fr.-ból eredtnek látszik (hasonló eset fr. *Louis* ≻ ol. *Lui'gi*), a mit az is támogat, hogy valószínűen fr. *-ise* képző átvétele az ol. *-igia* is (l. Meyer-Lübke, Gram. der rom. Spr. II. 520).

c) A régi írott magy. *Páris* alakról nem dönthető el, vajjon *s*-sel vagy *zs*-vel olvasandó-e (Kräuter Fer. *s*-sel olvassa s a *zs*-t magy. fejleménynek tartja, Melich J. a *zs*-t tartja egyedül helyesnek, l. MNy. III, 383). Minthogy azonban a magy.-ban a szóvégi zöngétlen consonánsok sok esetben zöngésekké lettek, egykori magy. *Páris* ejtés is bizonyítható és elfogadható.

E három pont alatt kifejtettek támogatják azt a feltevést, hogy e szóban az ófr.-ban a szóvégi *-s*-et vagy *š*-nek (l. erről *botos*, *Lajos* a. is), vagy (s ez kevésbbé valószínű) *-ž*-nek mondták (nb. az ófr.-ban a szóvégi *-z* és *-s* egybeesett). Mindenesetre azonban *š*, *ś*-féle hang volt. E szerint a magy. szó története ez:

ófr. *Părīš* (nem valószínűen *Parīž*) ≻ magy. **Paris* ≻ *Páris* s ebből *Párizs*.

tárgy [ragozása régen *tárgyom*, *tárgyok*, *tárgyot* NySz., ma *tárgyam*, *tárgyat*, *tárgyak*; első adat 1495-ből *targh* olv. *tárgy* Kassai, V. 56, NySz.; alakv. *tárj* (Csuzytól tudatosan csinált etymologizálgató alak, innen másutt is a XVIII. sz.-ban, l. Simai, MNyv. IX. 218); írásbeli alakv. *tárdgy* Nomencl. 1629 Nagyszeben *pluteus* a.] 1. (elav. XV—XVII. sz.-i jelentés) ‚pluteus, sturmdach' NySz., Oklsz., Szikszai, Ind. voc. *pluteus* a., Nomencl. 1629 Nagyszeben (a *pluteus* szót MA[1, 2, 3], PP[1, 2] így értelmezi: „Plúteus-Dezkázot vagy sövenyezet hadi szerszám, ki mogúl az Várat ostromlyác. Item Minden deszkázot szerszám, Otalom dezka, kőnyves póltz" MA[3], l. még Kassai V. 57. stb.); — 2. (elav.

XVII., XVIII. sz.-i jelentés) ‚meta, zielscheibe' NySz.; 3. (elav. XVIII. sz. végi, XIX. eleji jelentés) ‚ziel, absicht' SzD., Márt. 1880, 1807, 1811; 4. ‚objectum, gegenstand' Márt. 1800 stb. (e jelentésben először 1772-ből, l. NyÚSz., l. még Nyr. XXX. 289, XXXII. 500); 5. (nyelvtani értelemben) ‚objectum, satzgegenstand' (XIX. sz. közepe óta). — Származékok: *tárgyas* [első adat *tárjas* írott alakban Csuzynál, l. MNyv. IX. 219, 363, más adatok NyÚSz.] 1. (elav.) ‚célos, métás'; 2. ‚objectiv' (nyelvt.-i értelemben); — *tárgyi* [első adat a XIX. sz. első feléből, l. Tzs. 1838], máskép: *tárgyias* ‚objectiv, gegenständlich, materiell'; — *tárgyilagos* ua., l. NyÚSz.; — *tárgyal* [Kassai V. 56, NyÚSz., Sim.-B.] 1. (elav.) ‚zielen' Tzs. 1838; 2. ‚verhandeln, eine verhandlung v. tagsatzung abhalten' (1842 óta, l. NyÚSz.); 3. ‚haszontalan fecsegéssel tölti az időt, pletykázik' (egy adat Zemplén m.-ből, MTsz.); — *tárgyaz* 1. (elav.) ‚erzielen, bezwecken' (SzD.-ból az első adat, l. NySz., NyÚSz., Tzs. 1838); 2. ‚zum gegenstand haben' Tzs. 1838; Sim.-Bal.; — más nyelvújításkori adatokat és a származékokat l. NyÚsz.; valamennyi az „objectum, gegenstand" jelentésből.

< ófr. *targe* (első adat a XI. sz.-ból, vö. „*targees* roees" Littré; HD.; korabeli ejtéséről l. alább), mai fr. *targe* (olv. *tàrzs*') ‚espèce de bouclier. Le mot de targe, dans les anciens écrivains, semble appliqué indifféremment à tous les boucliers; dans le XVe siècle, il paraît désigner plus spécialement celui que portaient les hommes d'armes et les archers; la targe variait de forme suivant les pays' Littré. A fr. szó, melynek kicsinyített alakja *targette* (l. HD., Littré), a germ. **targa* szó átvétele, vö. Körting; HD.; Littré. A fr. szóból latinosítva klat. *targia*, *targea* (DuC.) ‚pelta', *targetta* uo.. ua. A klat. *targa* lehet olaszból latinosított alak. Fr.-ból kfn., úfn. *tartsche*, kném. *tarsche* ‚kleiner längliches lederner schild' Weigand-Hirt, DWB[5]; ném.-ből latinosítva klat. *tarcia* (DuC.) ua. Vö. magy. *tárcsa* (első adat 1807-ből, NyÚSz.). — A fr. és a magy. szóra ezt jegyezzük meg: *a*) Az *-a*-ból lett fr. szóvégi *-e* a XIII. sz. óta nem ejtett hang (l. a *kilincs* a.); *b*) Az *-e*, *-i* előtti fr. *g* ma *zs*, régen azonban mind a fr.-ban, mind a prov.-ban *dzs* volt; hogy mikor lett *zs*-vé, nehéz megmondani. Talán a XIII. sz. folyamán (l. Gröber, Grundr. I.[2] 744; Meyer-Lübke, Hist. Gram. 98, 101, 129, 152; Schultz-Gora, Altprov. Elembuch 12); *c*) A magy. *gy* a történeti kor folyamán

lett régibb magy. *dž*'-ből, l. Melich, MNyv. IX. 110. Ezek figyelembe vételével az ófr. szót *tàrdzs*-nak olvassuk, s az átvételt így magyarázzuk:

ófr. *tàrdzs* (írva *tarje*, *targe*) ≻ magy. **tardzs* ≻ **tárdzs* s később *tárgy*. Ha valaki a magy. *gy* ≺ *dzs* fejlődését kifogásolná, annak azt feleljük, hogy az ófr. *dzs* hangból akár hanghelyettesítéssel is egyszerre vált a szó a magy.-ban **targy* ≻ *tárgy* hangalakúvá, A fr. és a magy. szó jelentésére ezt jegyezzük meg: A magy. szó eredetileg feltétlenül „pajzs"-ot jelentett; a mikor mármost a XV. sz. folyamán az ú. n. „setzschild"-ek helyett a „sturmwand"-okat kezdik használni, megtörténik a magy.-ban, hogy az új eszköz a réginek a nevét veszi fel (l. Boeheim, Handbuch der Waffenkunde 180: „In einigen deutschen Heerteilen bediente man sich am Anfange des 15. Jahrhundertes statt der Setzschilde der allerdings besser schützenden ... Sturmwände"). A *tárgy* szónak „sturmdach" jelentése tehát magyar fejlemény (l. uo. 183).

Más magyarázatok: Szarvas G., Nyr. XV. 193 szerint a magy. *tárgy* a klat. *targea*, *targia* ‚pelta' (l. fentebb) átvétele. Minthogy a két- és többtagú *-a* végű latin jövevényszavaink *-a* hangjukat nem vesztik el (vö. *sólya*, *trágya*, *mise*, *sekrestye*, stb.), az egyeztetés hangtanilag nem helyes, l. Melich, MNyv. VI. 118 A klat. szó különben is a fr.-ból van latinosítva. Más, de teljesen hibás származtatás Sándor, Sokféle X. 28.

* * *

A bemutatott köznevek, tulajdonnevek közül a következők: *botos*, *csemelet*, *kilincs*, *Lajos*, *lakat*, *mester*, *Páris*, *tárgy** kétségtelenül vallják, hogy a magyar nyelv a XII., XIII. század folyamán franczia szavakat is felvett. E szavak természetesen nem merítik ki a a magyar nyelvre történt ófranczia hatást, de annak bizonyítására, hogy ófranczia jövevényszavaink is vannak, teljesen elégségesek. A bemutatott szavak hangtani tekintetben talán fontosabbak a franczia nyelvtörténetre, mint a magyarra.** A magyar hangtörténet ugyanis e szavakban csupán eddig ismert törvényszerűségek megerősítését találja. Ilyenek:

a) Első szótagbeli ó-magy. *o*-ból mai magy. *a*, vö. *Lajos*, *lakat*;

* *Bárd*, *bordély* és *mustár* esetleg nem ófr. eredetűek, l. a czikkeket.

** Hasonlóan az angol nyelv ófranczia jövevényszavaihoz.

b) Első szótagbeli ó-magy. nyílt *e* a nyelvtörténeti korban változatlan, vö. *mestër*;

c) Első szótagbeli ó-magy. *ë*-ből mai magy. *i*. vö. *kilincs*;

d) Zárt egytagú szavak állandó *á*-ja a magy.-ban megnyúlik, vö. *tárgy*.

Fontosabbak e szavak a franczia nyelv történetére. Minden egyes szó tárgyalásánál külön értekeztem a szóhoz fűződő franczia hangtörténeti kérdésekről, itt összefoglalóan ezeket tartom szükségesnek kiemelni:

a) Az ófrancziában *n* előtt valamennyi magánhangzó nazalizált ejtésű volt. Az ófr. *e* és *a* pedig már a XIII. sz. folyamán egy hangba : *a* (= *an*)-ba esett össze. A m. *kilincs* < **klëncs* bizonyítja először azt, hogy az *e* előbb zárt hang volt, továbbá azt, hogy a franczia szó először nem *klẽcs*-nek, hanem *klẽncs*-nek hangzott.

b) A franczia szóvégi *-s, -t* másalhangzókra fontos vallomása van a következő szavaknak: *csemelet, botos, Lajos, Páris*; a szótagzáró ófr. *-s*-re elsőrendű vallomása van a *mester* s talán, ha csakugyan franczia eredetű, a *mustár* szónak.

c) A fr. *ch* és *ge* (olv. *š, ž*) hangokra becsesek a következő magy. szavak: *csemelet, kilincs, tárgy*.

d) A nyílt szótagban álló szóvégi ófr. *-e*-re tanulságos vallomása van a *kilincs* és a *tárgy* szavaknak.

A bemutatott hangtani tanulságok igazolják, hogy a magyar nyelv XII—XIII. századi ófranczia jövevényszavai rendkívül becsesek a franczia nyelv hangtörténetére is.

Melich János.

A jövevényszavakról.*

A jövevényszavaknak általában kétféle fajtáját szoktuk megkülönböztetni: meghonosultakat és idegeneket. *Meghonosult szó*nak (Lehnwort) az olyat nevezzük, melyet a nyelvközösségnek átlagos műveltségű tagjai nem éreznek idegennek; *idegen szó*nak (Fremdwort) pedig az olyat, melyet nemcsak a nyelvtudós szakemberek, hanem a nyelvközösségnek átlagos műveltségű tagjai is idegen eredetűnek tudnak. A nyelvművelés és az iskolai stílustanítás czéljaira nézve mindenesetre hasznos ez a megkülönböztetés, mert elősegíti a fölöslegesen átvett idegen szavaknak kiküszöbölését s ennélfogva a nyelv-

* Mutatvány Horger Antalnak „A nyelvtudomány alapelvei“ cz. most megjelent könyvéből. Budapest, 1914. Kókai Lajos kiadása. Ára 4 kor. 80 fill.